

EDUCATIONE

Eleştirel Düşünme Etkinlikleri ile Değerler Eğitimi

Values Education through Critical Thinking Activities

Yazar Bilgisi/ Author Information

Görkem ARSLAN

 Sorumlu yazar, Doktora öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Uşak/Türkiye, gorkemyasar8826@gmail.com

Zekerya BATUR

 Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Uşak/Türkiye, zekerya.batur@usak.edu.tr

Makale Bilgisi/ Article Info

Makale Türü/ Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Received : 03/02/2023

Kabul Tarihi /Accepted : 23/06/2023

Yayın Tarihi/Published : 30/07/2023

Atıf / Cite

Arslan, G. ve Batur, Z. (2023). Eleştirel Düşünme Etkinlikleri ile Değerler Eğitimi. *EDUCATIONE*, 2(1), 102-137.

Özet

Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (2019) kök değerlerin öğrencilere kazandırılması için eleştirel düşünme becerilerinin işe koşulmasını öneren bu çalışmada öncelikle alan yazın ışığında eleştirel düşünme ve değerler eğitimi kavramları kısaca ele alınmış, ardından değerler eğitiminde eleştirel düşünme becerisinin konumu tartışıldıktan sonra eleştirel düşünme becerisinin değer kazandırmada kullanılmasına fırsat sağlayacağı düşünülen, öneri mahiyetinde etkinlikler sunulmuştur. Eleştirel düşünme becerisi ile değerler eğitiminin ilişkilendirilmesini önererek sahadaki çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma; betimsel bir araştırma olup tarama niteliği taşımaktadır. Araştırmada alan yazın taramasının ardından geliştirilen ve 10 hafta boyunca uygulanması önerilen etkinlikler, bir öğretimi üyesi ve üç öğretmenden oluşan uzman grubunun görüşlerine sunulmuştur. Uzman görüşlerinin alınmasında Google Meet toplantıları aracılığıyla gerçekleştirilen çevrimiçi oturumlardan yararlanılmış; düzeltme ve değişiklikler uzmanların onayı ile eş zamanlı olarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkçe eğitimi, eleştirel düşünme, değerler eğitimi*

Abstract

In this study, which proposes the use of critical thinking skills in order to gain students the fundamental values in the Turkish Language Curriculum (2019), first of all, the concepts of critical thinking and values education were briefly discussed in the light of the literature, and then the position of critical thinking skill in values education was discussed, and then critical thinking skill was used to gain value. Suggestive activities, which are thought to provide an opportunity to be used, are presented. This research, which was carried out in order to contribute to the studies in the field by suggesting the relation between critical thinking skills and values education; it is a descriptive research and has a screening nature. In the research, the activities developed after the literature review and recommended to be implemented for 10 weeks were presented to the opinions of an expert group consisting of a faculty member and three teachers. Online sessions held through Google Meet meetings were used to obtain expert opinions; corrections and changes were made simultaneously with the approval of the experts.

Keywords: *Turkish language teaching, critical thinking, values education.*

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The social behavior and thought patterns that an individual acquires through social environment are guided by values. Values; it is the whole of relations that holds a society together and makes the individual a part of the society. Basically, every social system expects the individual to adapt to social values in return for accepting the individual. In social systems; with the transfer of values, which are the norms of emotion, thought and behavior, individuals change and transform one by one and then society change and transform through interaction in a mutually decisive manner. According to Güngör (2000), society is a school in terms of value education and an individual is both a student and a teacher of this school. Individuals are the subjects, not the objects of the values transferred to them by the society in which they lives. Values transmitted by society; reproduces through the lives of individuals.

These important characteristics of values in the social and individual plan; it has become a necessity for adults and education systems to protect and develop values and transfer them to new generations. As a matter of fact, the basic philosophy of the Turkish national education system on values education is stated in Article 2 of the National Education Basic Law No. 1739; it has been expressed as the general aim of Turkish National Education. Again, according to the understanding of values education seen in the explanation of the basic objectives of the Turkish Language Curriculum (2019), it can be said that the ultimate goal of all educational activities is to bring social values to students. So, essentially all disciplines and skills; it is a tool for values education. Turkish lessons, both as a native language and as a foreign language; in terms of its essence, considering the relationship of language with social culture, it has a very important place in the transfer, maintenance and development of social culture that includes values and it is also a facilitator of values education. Undoubtedly, social culture, including values, lives in the language of the society to which it belongs. In this respect, it is clear that values education has an important place in the discipline of Turkish lessons.

While focusing on values education in the 2017 Turkish curriculum, it was not stated what these values were in the curriculum, but ten root values were explained in the 2018 and 2019 programs and it was stated that they should be gained (Özen & Gülerer, 2020, p. 34). The fact that values education, which has become increasingly important at this point, has a clear place in the Turkish lesson curriculum, "How can we give values education in Turkish lessons?" requires an answer to the question.

Critical thinking; it is considered as a skill in the Turkish Language Curriculum (2019). Critical thinking; it needs characteristics and competencies such as an unbiased perspective, rational behavior, self-control skills, an impartial attitude, respect for other opinions, goodwill and self-confidence. From this point of view, critical thinking is not just a mental skill; it is a virtue with its aspects that also appeal to the affective field. Therefore, just as in the acquisition and development of other values, all stakeholders and organs of education, including social culture, have responsibilities that must be fulfilled in order for critical thinking to be truly gained. While carrying out these responsibilities, it is necessary to create a learning universe in which students' learning experiences are shaped explicitly or implicitly. Turkish lessons are also one of the stakeholders that should take part in the creation of this learning universe. For this reason, in the field, it has been concluded that values education should be associated with the virtue of critical thinking and given to students in explicit and implicit ways on the basis of thought and emotion. This research; it was carried out in order to draw attention to the relationship between values education and critical thinking and to create guide activity plans that can be used in practice area of education.

Method

This research is a descriptive research in the screening model in terms of examining the related literature and systematically bringing together the obtained information and presenting new activity suggestions. In order to ensure the validity and reliability of the research, it is important to ensure a consensus between both researchers and experts. The researchers first examined the acquisitions in the Turkish Language Curriculum (2019) and worked simultaneously on which acquisitions could be associated with critical thinking skills. At the stage of selecting the contents suitable for the determined acquisitions, in case of disagreement among the researchers, the contents were re-evaluated and changed and it was important not to leave any room for conflict. Every event; it consists of preparation, process and evaluation stages that can be defined as "before-during-after". Expert opinions were taken as basis in ordering the activities. 9 activities aiming at gaining ten root values are suggested to be carried out in 10 weeks, but according to the school and classroom atmosphere and opportunities; practitioners can make adjustments and changes to the activities. The values of self-control and patience were discussed together in the activities prepared with the understanding of 'every week a value'.

During the development of the activities that are the subject of the research, the researchers met with field experts through virtual sessions held on appropriate days every week between 07.10.2021 and 16.06.2022, both to correlate the achievements with the dimensions of critical thinking and the appropriateness of the activities to the relevant class, achievement, content, duration of practice and critical thinking dimensions. interacted systematically. This gradual and spiral approach followed in the development and evaluation of the activities made an important contribution to the research process in terms of ensuring the validity and reliability of the research.

It is recommended that the activities developed by the researchers be implemented in the eighth grades and completed in a period of ten weeks, but it should be kept in mind that the practitioners are the main decision makers according to the climate and conditions of the school and the classroom. The contents were also found suitable for 7th grades by experts. Practitioners can adapt the activities by paying attention to the condition of making them suitable for the needs, characteristics and levels of the seventh grade students with different teaching methods and techniques.

The Justice Value Scale (Karadavut, Karadağ, & Nacar, 2020), Moral Maturity Scale (Dilmaç, 1999), Integrity Tendency Scale (Sarmusak, 2011), Self-Control Scale (Moilanen, 2005), Responsive Love Scale (Akin and Eker, 2012), Responsibility Sense and Behavior Scale (Özen & Gülaçtı, 2010) and Helpfulness Attitude Scale (Aktepe, 2014) were contacted with the scale developers and necessary permissions were obtained. Alternative suggestions have been added to the relevant activities instead of the scales in which communication attempts were made to obtain permission but no response was received.

Results and Discussion

Schools with a rich social learning potential hosts formal and informal learning that has very important effects on students' cognitive, affective and psychomotor development. The fact that the concept of values education has left its indirect place in curricula to direct transmission can be criticized in terms of the danger of transforming into dictating values. However, a values education that can be realized through the blending of direct and indirect transmission is important in that it provides the opportunity to present the social ground necessary for students to progress adequately in emotional and cognitive terms in a conscious and planned manner.

Based on the importance of schools in terms of acquiring values, the activity suggestions we have prepared with the idea of contributing to the internalization of values, not by suggestion, but by constructing one's own thought by thinking critically, by employing critical thinking skill, one of the most important faculties of modern people; presented in the "Recommendations" section at the end of the study. These activities, which we recommend to be implemented in 10 weeks, are open to adaptation

in terms of both the duration and scope of application in accordance with the opportunities, needs and atmosphere of the schools and classrooms.

GİRİŞ

Toplumsal sistemin yapı taşlarından biri olan değerler; duygularla iç içe geçmiş fikirlerin oluşturduğu, insan ilişkilerinin tümünde kişinin davranışlarının, tercihlerinin, kararlarının ve tutumlarının belirleyicisi olan, kendi içerisinde önem derecelerine ayrılabilir mahiyet taşıyan yani hiyerarşik yapıdaki inanç ve kanaatler olarak tanımlanabilir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000) Değerler insan yaşamını anlamlı kılar. İnsanın duyuşsal yönünün bir parçası olan değerler; insana özgü, insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran bir nitelik taşıır (Kasapoğlu, 2013, s. 98).

Bir toplumun ideal davranış, duyuş ve düşünüş kalıpları; değerler tarafından oluşturulur. Birey içinde bulunduğu toplumun değerlerini rol modeller yoluyla edinerek toplumca doğru, iyi, güzel kabul edilen özellikleri edinir; bunun karşılığında toplum bireyi kabul eder. Bu bakımdan değerler, Maslow'un (1995) İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nde bahsedilen "ait olma ihtiyacı"nın karşılanması için bir ön koşul gibidir. Birey herhangi bir durum karşısında nasıl düşüneceğini, nasıl davranacağını edinmiş olduğu değerler çerçevesinde belirler. Öyle ki bireyin bir durum karşısındaki hisleri bile içinde yaşadığı toplumdan edindiği değerlerle ilişkilidir. Çünkü değerler duyuş yüklüdür, düşünce ve anlayışa güç verir, davranışları yönlendirir (Kasapoğlu, 2013, s. 98).

Toplumsal sistem, bireyi içine kabul etmenin karşılığında, bireyden, toplumsal değerlere uyum sağlamasını bekler. Bireyin toplumsal değerlere uyum sağlaması hem bireysel hem de toplumsal bir sorumluluk olduğundan değerlerin eğitim kurumları aracılığıyla bireye kazandırılması; eğitimin tüm paydaşları açısından önemli bir husustur.

Güngör'e (2000) göre değer eğitimi bakımından toplum bir okul, birey ise bu okulun hem bir öğrencisi hem de öğretmenidir. Birey; içinde bulunduğu toplum tarafından ona aktarılan değerlerin nesnesi değil öznesi konumundadır. Toplum tarafından aktarılan değerler; bireylerin yaşantıları yoluyla çoğalır. Bu bakımdan, toplumu oluşturan bireyler arasında değer paylaşımı gerçekleştikçe toplumsal değerlerin yoğunluğu artar. Okullar, değer paylaşımının ve sosyal iletişimin en yoğun yaşandığı toplumsal kurumlardan biri olduğu için okulların değer eğitimindeki rolü önemli hâle gelmektedir.

2004-2007 yılları arasında dünyanın 57 ülkesinde gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırması sonuçlarını paylaşan Meydan'ın (2014, s.95) aktardığında göre "insanların çoğuna güvenilebilir mi?" sorusuna dünya genelinde evet cevabını verenlerin oranı % 26,1 iken Türkiye'de sadece % 4,9 olmuştur. Bu durum; Türkiye'de eğitimin tüm paydaşlarının değerler eğitimi için değerler eğitiminde elini taşın altına koyması gerektiğinin bir işareti olarak değerlendirilebilir. Değerler eğitiminde, öğretmenler ve okul merkezde olmalı, okulların değerler eğitimine yönelik olarak tutarlı bir stratejileri olmalıdır (Aktepe, 2014, s. 20).

Değerler Eğitimi

Değer aktarımı; doğumdan itibaren, bireye aile ve yakın çevresi bakımından rol modeller yoluyla, informal biçimde gerçekleşir. Zaman zaman, bu informal öğrenmeler, yanlış rol modeller ya da rol modelin davranışlarının yanlış alımlanması yoluyla hatalı öğrenmelerle sonuçlanabilir. Çocuk, okulla tanıştığında artık bilinçli ve planlı biçimde, profesyonel rol modeller olan eğitimciler tarafından değer aktarımı sürecine dâhil edilir. Okullarda gerçekleştirilen öğrenme yaşantıları, rol modellerin örtük mesajlarını açık veya örtük biçimde destekleyerek öğrenciye değerlerin kazandırılmasını sağlamada sistematik bir yaklaşımla sunulur. Bireyin duyuşsal yönden gelişimini sağlayabilmek için toplumsal değerlerin aktarımı önemli iken; bireyin içinde yaşadığı toplumsal sistemin sürdürülmesi için de değer aktarımı önemlidir. Değerler eğitimi dünyanın çeşitli ülkelerinde farklı isimlendirmeler ve farklı yaklaşımlarla sürdürülmektedir (Meydan, 2014).

Bir kavram olarak "değer" bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları olan çok boyutlu bir yapıdadır. Schwartz ve Bilsky'ye (1987) göre değerler; nesnel fikirlerden ibaret olmayan, davranışa dönüştüğünde duygularla düşüncelerin iç içe geçtiği inançlardır. Bu inançlar; bireyin tercihlerini, tutumlarını ve davranışlarını seçerken kılavuz olarak kullandığı, önem sırasına göre hiyerarşik olarak yapılanmış, hangi davranışların veya hedeflerin bireysel veya toplumsal olarak istenir olduğunu ifade eden ve görece istikrarlı inançlar (Demirutku ve Sümer, 2010, s. 18) olarak açıklanmaktadır. Değer kavramının içinde barındırdığı duyuşsal yön ve görece güçlü istikrar sebebiyle istendik yönde değiştirilmesi ve geliştirilmesi aşamasında bilinçli ve örgütlü eğitim faaliyetlerine ihtiyaç duyulacağı çıkarımı yapılabilir. Hem örgün hem yaygın eğitim kanallarıyla, örtük ve açık eğitim faaliyetlerinin bir arada gerçekleştirilmesi değerler eğitiminde izlenebilecek bir yol olarak görülmekte; bu amaçla da değerler eğitiminin tüm disiplinlerin öğretim programlarında yer almasına yönelik bir anlayış gelişmektedir. Nitekim Türk millî eğitim sisteminin değerler eğitimine ilişkin temel

felsefesi, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde; Türk Millî Eğitimi'nin genel amacı olarak ifade edilmiştir. Yine, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (2019) temel amaçlarına ilişkin açıklamada görülen değerler eğitimi anlayışına göre de bütün eğitim-öğretim faaliyetlerinin nihaî hedefi, toplumsal değerlerin öğrencilere kazandırılmasıdır, denilebilir. Yani, aslında tüm disiplinler ve beceriler; değerler eğitimi için birer araç niteliğindedir.

Değerler eğitimi dendiğinde akla gelen ilk isimlerden biri olan Erol Güngör (1980) Türkçenin Türk kültür ve değerlerinin bir taşıyıcısı ve koruyucusu konumunda olduğunu dile getirir. Bu bakımdan Türkçe dersleri değerler eğitiminde öncü bir konumdadır çünkü çocuk ana dilini edinirken aynı zamanda toplumsal kültürü ve değerleri de edinir. Toplumsal kültürün böylesi önemli bir parçası olan değerler; kültür aktarımının gerçekleştirildiği birincil alan olan ana dili eğitimi derslerinde sunulacak zengin öğrenme yaşantıları yoluyla edindirilebilir. Ana dilinin değerler kapsamında taşıdığı bu dolaysız vasfıyla Türkçe dersi, ülkemizde, değer aktarımı için gerekli olan zemini rahatlıkla sağlayabilecek bir yapıya sahiptir. Türkçe derslerinde gerçekleştirilecek etkinlikler yoluyla değerlerin örtük veya açık biçimde aktarılmasına imkân sağlayacak materyaller hazırlamak bu bakımdan önemli bir ihtiyaç olarak önümüzde durmaktadır. İşbu araştırma yukarıda dayanakları açıkça ortaya koyulan bu ihtiyacın giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla öneriler sunması bakımından önemlidir.

Kök Değerler

MEB 2017, 2018 ve 2019 Türkçe öğretim programlarına bakıldığında “değerler ve değerler eğitimi” açısından belirgin farklar bulunmaktadır. 2017 Türkçe öğretim programında değerler eğitimi üzerine durulurken bu değerlerin neler olduğu programda belirtilmemiş ancak 2018 ve 2019 programlarında on adet kök değer açıklanarak bunların kazandırılması gerektiği ifade edilmiştir (Özen ve Gülerer, 2020, s. 34) Değerler eğitimine atfedilen bu öneme dayanarak gerçekleştirilen araştırmada öncelikle alan yazın taraması gerçekleştirilerek on kök değere ilişkin tanımlar oluşturulmaya çalışılmıştır.

Adalet

Adalet kişisel ve toplumsal planda ilkeli, tarafsız ve doğru olmaya, insana ve insanî değerlere saygıya dayanan; kişiler ve kurumlar üstü bir değerdir. Çeçen (2020); adaletin insanın onurlu bir yaşam sürmesi için aslî unsur olduğunu dile getirir. Adalet kavramı; Güncel Türkçe Sözlük'te (TDK, 2021) “yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe; hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme;

herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme.” biçiminde tanımlanmaktadır. Adalet, bu tanımda da görüldüğü üzere eşitlik kavramını da içerisinde barındırmaktadır. Nitekim İnel, Urhan ve Ünal (2018); ortaokul düzeyindeki 198 öğrenci ile gerçekleştirdikleri araştırmada öğrencilerin %36’sının adaleti eşitlik ile eşdeğer bir kavram olarak düşündüklerini ifade etmişlerdir. Schmidt’in adalet teorisinden bahseden Erdoğan (2008, s. 10) da buna paralel şekilde adaletin hak ediş, karşılıklılık, eşitlik ve ihtiyaç kavramlarını kapsadığını belirtir.

Adalet; aynı zamanda bireyin vatandaşı olduğu devletten güvenlik talebidir. Adil bir toplum düzeni sağlayabilen devletlerin vatandaşları kendilerini güvende ve huzurlu hissederler. Dolayısıyla Maslow’ın (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisi kapsamında değerlendirildiğinde, adalet ihtiyacı bireyin birincil ihtiyaçlarından biridir. Adalet güvenlik duygusunu tatmin eder ve bu duygu gerek bireysel gerek toplumsal açıdan huzurun sağlanması bakımından gereklidir. (Apaydın, 2018).

Dostluk

İnsanlığın belki de milenyumda kaybettiği en önemli haslet, dostluktur (Kiriş Yılmaz, 2015). Temeli gönüllü bir paylaşım, gönüldaşlık, sırdaşlık gibi duygulara dayanan; merhametin, sevginin, fedakârlığın ördüğü sınıksız bir ilişki (SEDEP, 2012) olarak da tanımlanabilecek dostluk kavramı; Güncel Türkçe Sözlük’te (2021) “Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılabilir kimse, düşman karşıtı” biçiminde tanımlanmıştır. Kişinin birincil ihtiyaçlarından olan toplum tarafından kabul edilme ve ait olma ihtiyacının (Maslow, 1943) karşılanmasında aileden sonra en etkili toplumsal ilişki, dostluktur.

Erikson’ın psikososyal gelişim kuramında (1968) geçen “kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası” döneminde olan çocuk; akranları, ailesi ve çevresiyle kurduğu ilişkiler yoluyla kendini ve dünyayı tanımaya başlar, benliğini arar. Ergenlik dönemi olarak da tanımlanan bu dönemde, çocuğun üzerinde ailenin etkisi yerini yavaş yavaş akran etkisine bırakmaya başlar. Çocuk, akranları ile kurduğu ilişkiler yoluyla yaşamı öğrenir. Sağlıklı ilişkiler kurma becerisi kazanan çocuk; bu dönemi sağlıklı bir biçimde olgunlaşarak tamamlar. Ancak eğer sağlıklı ilişkiler kuramaz ise bu dönemde yaşanan olumsuzluklar, çocukta ömür boyu etkileri sürecektir. Bu açıdan bakıldığında gerek insanın fizyolojik ihtiyaçlardan sonra en temel ihtiyaçlarından biri olan ait olma ihtiyacının karşılanması gerekse kimlik kazanımının sağlıklı biçimde gerçekleşmesi için çocuklara dostluk kavramının bir değer olarak hem davranış hem de tutum düzeyinde kazandırılması önem arz etmektedir.

Dürüstlük

Toplumsal ilişkilerin öngörülebilir ve sürdürülebilir olmasını sağlayan (Demirboğa, 2018) bir kural olarak tanımlanan dürüstlük; kişinin gerek günlük toplumsal ilişkilerinde gerek ekonomik ilişkilerinde gerekse hukukî ilişkilerinde davranışlarını düzenleyen temel hasletlerden biri olmalıdır. Türk Medenî Kanunu'nun (2001) 2. maddesinde *"Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır."* biçiminde ifade bulan dürüstlük; yalnızca kişisel bir erdem değil aynı zamanda temeli kanunlara dayanan, yazılı bir toplumsal kuraldır. Bu açıdan bakıldığında dürüstlük değerinin hem bir erdem hem de bir kural olduğu bilincinin öğrenciye kazandırılması gerekmektedir.

Öz Denetim

İnsan davranışını hayvan davranışından ayıran en önemli nokta; insanda öz denetim mekanizmasının olmasıdır. Hayvanlarda öz denetim mekanizması olmadığından hayvanlar içgüdülerinin gerektirdiği davranışları sergilerler; yani hayvanlar içgüdülerinin denetimindedir. İnsanoğlu ise akıl gücü sayesinde içgüdülerinin ve ayrıca duygularının denetimini elinde tutar.

Öz denetim; içsel tepkileri bastırma veya değiştirme, dürtüler gibi kişiyi zaman zaman istenmeyen davranışlar sergilemeye itebilecek olumsuz eğilimlerin dışavurumunu engelleme ve dürtüsel davranmaktan bilinçli olarak kaçınmadır (Tangney, Baumeister ve Boone, 2004, s. 274). Öz denetim becerisi yüksek bireylerin ruhsal, fiziksel, bilişsel ve sosyal açıdan daha başarılı, mutlu bireyler oldukları; bu bireylerin suç işleme ve madde kullanım bozukluğu gibi davranışlar gösterme eğilimlerinin daha düşük olduğu ifade edilmektedir (Frieese ve Hofmann, 2009). Bu göstergelere göre, öğrencilerin öz denetim becerilerinin geliştirilmesi önemli toplumsal yansımaları olan çok yönlü bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Bu becerinin geliştirilmesinde okul yaşantılarının önemli bir işlevi yerine getireceği aşikârdır. Nitekim ABD'de yapılan bir araştırmada (Gilman ve Huebner, 2006) öğrencilerin okuldaki yaşantılarına ilişkin doyumunu ile gerçek yaşam doyumunu, geleceğe dair olumlu beklenti düzeyleri ve öz denetim becerileri arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuş olması da bu görüşü destekler niteliktedir.

Sabır

Sabır sözcüğü Güncel Türkçe Sözlük'e göre (2021) *"Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç."* ve *"Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme"* biçimlerinde

tanımlanmıştır. Okçu ve Pilatin'e (2018) göre yaşam doyumu ile ruhsal ve bedensel sağlık bakımından sabırlı bireylerin sabırsız bireylerden daha iyi durumda oldukları belirlenmiştir. Sabır davranışsal olarak beklemeyi, duyuşsal olarak sakin olmayı içerir (Eliüşük ve Arslan, 2016).

Her ne kadar Güncel Türkçe Sözlük'teki (2021) tanımda "bekleme", "ses çıkarmama" vurgusu yapılsa da sabır özünde bir teslim oluş değil; pasif bir direniş hâlidir. Sabrı; mücadele etme ve hedeflere ulaşmaya çalışırken oluşabilecek zorluklar karşısında vazgeçmeme gücü olarak öğrencilere kazandırmak gerekmektedir. İşlevselliği açısından sabır, aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayrılmıştır: Aktif sabırda direniş ve mücadele ön plana çıkarken pasif sabırda tahammül etme, katlanma ve bekleme söz konusudur. (Özdoğan, 2006'dan akt. Türkgeldi, 2019).

Saygı

Saygı; Güncel Türkçe Sözlük'te (2021) "Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram"; "Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu" biçiminde tanımlanmaktadır. Pek çok değer temelini oluşturan ve öğrencilerin kendilerini tanımaları, evrensel düşünceleri oluşturmaları, toplumla sosyalleşmeleri için olmazsa olmaz bir değer olan saygının öğretiminde en büyük sorumluluk eğitim sistemine düşmektedir (Türk, 2009).

Saygı kavramı değerler eğitiminde öz saygıyı da kapsayacak biçimde düşünölmelidir. Öz saygıyı bireyin kendini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli olarak algılama derecesi (Otacıoğlu, 2017, s. 188) biçiminde tanımlamak mümkündür. Aile içi tutumların çocukların benlik saygısı üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir (Güçray, 1993; Duru, 1995; Magro vd., 2019; Tekke, 2023). Bu açıdan; öz saygının bir değer olarak öğretiminde, eğitimin tüm diğer aşamalarında olduğu gibi, aile-okul iş birliği ve tutum ortaklığı elzemdir.

Sevgi

"İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu" olarak tanımlanan sevgi (Akalın, 2011, 'Sevgi', 2081) insanın kendisiyle, çevresiyle, içinde bulunduğu toplumla, doğayla ve evrenle ilişkisinde belirleyici konumda olan en önemli psikolojik gereksinimlerden biri olarak düşünölebilir. Sönmez'e göre (1997) sevgi ve kabul görmeyen bireyler, tüm silahlardan daha tehlikelidir. Sevgi; Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisinde fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyacından sonraki basamakta yer alan bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç

giderilmeden kişinin kendini değerli hissetmesi ve kendini gerçekleştirme mümkün değildir. İnsanın ailesine, yaşadığı ülkeye ve birlikte yaşadığı topluma, diğer insanlara, doğaya ve canlılara olan sevgisinde elde edeceği doyum, onun psikolojik ve sosyal bakımdan sağlıklı bir birey olmasının ön koşuludur. Sevginin kişisel plandaki bu önemi; sevgiyi aynı zamanda toplumsal bir ihtiyaç hâline getirmektedir. Çünkü sevgi ihtiyacı hem yakın çevre hem de toplum tarafından karşılanan bireylerin oluşturduğu bir toplumda, birbirine sevgiyle bağlı olan insanlar büyük bir güç oluştururlar. Sevginin hem tek tek bireylerin yaşam doyumunu sağlayarak toplumsal düzeni korumada güçlü bir tutkal hem de toplumun her bakımdan gelişip yükselmesini sağlamada önemli bir itici güç olarak görülmesi gerekmektedir. Değerler eğitiminde de sevginin hem bireysel hem de toplumsal bir ihtiyaç olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Sorumluluk

Sorumluluk, çocukların anne-babalarından, okulundan, akranlarından ve toplumundan öğrendiği bir değerdir (Tucker, 1999'dan akt. Sezer ve Çoban, 2016). Öz saygısı ve öz değer bilinci yüksek, çevresine karşı saygılı ve duyarlı, kendi işini kendisi yapabilen, duygu ve düşünceleri ile davranışlarının sorumluluğunu alabilen bireyler sorumluluk sahibidir (Özen, 2013, s. 18).

Güncel Türkçe Sözlük'teki (2021) tanımı "Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet" olan sorumluluk; tanımından da anlaşılacağı üzere kişinin kendisine ve topluma karşı taşıdığı bir yükümlülüktür. Sorumluluğu bir duygu değil de bir beceri olarak ele alarak değerler eğitimine yaklaşmak da eğitim kurumlarının sosyal sorumluluğudur. Becerilerin geliştirilmesi bilimin somut veri ve yaklaşımları yoluyla mümkündür.

Vatanseverlik

Vatanseverlik; bir insanın ülkesine fayda sağlayacak eylemlerde bulunması (Yıldırım, 2006, s. 23) olarak tanımlanabilir. Millî Eğitim Temel Kanunu'nun (1973) 1. maddesinde vurgulanan vatan sevgisi ve yurttaşlık kavramları; aynı zamanda bağlılık hissini de içermektedir. Bu bakımdan, vatanseverliği kişinin yaşadığı ülkeye ve millete faydalı bir birey olmasını sağlayan bağlılık duygusu olarak tanımlamak mümkündür. Bu bağlılık duygusu öncelikle ailede oluşur, sonrasında yakın çevre ve okuldaki yaşantılar yoluyla beslenip güçlenir. Okullarda verilecek işlevsel bir değerler eğitiminde vatanseverlik romantize edilmiş kuru hamaset biçiminde değil; ülke kalkınması için kendinde sorumluluk hisseden bireyler yetiştirmeye yönelik gerçekçi bir yaklaşımla konumlandırılmalıdır.

Yardımseverlik

Bir konuda yardıma ihtiyacı olanlara yardım etme konusunda istek ve sorumluluk hisseden, gönüllü bir şekilde yardımda bulunan kişiye yardımsever denir. Gündelik yaşamdaki basit yardımlaşmalar ve dayanışmalar kişisel ilişkileri güçlendirirken muhtaçlara yardım etmek ve sosyal dayanışmanın sağlanması da toplumsal bağları güçlendirir. Bireyin kendi güç ve imkânlarını başkalarının iyiliği için (Kolukısa vd, 2008), menfaat gözetmeksizin ve gönüllü olarak başkaları ile paylaşması, yardım edilen kişi ya da grupları topluma bağladığı kadar bireyde de içinde bulunduğu topluma karşı bir sorumluluk ve bağlılık hissi oluşturur. Westheimer ve Kahne (2004) yardımsever insanlar toplumsal sorumluluk hissini taşıyan, adalete önem veren ve katılımcı vatandaşlar olduklarını belirtir.

İçinde yetiştiği topluma faydalı olmak isteyen, toplumun ihtiyaçlarına sırtını dönmeyen, kendini toplumsal problemlerin çözümü konusunda sorumlu hisseden bireyler yetiştirmek için yardımseverlik değerinin toplumsal dayanışma ve paylaşma kavramları ile birlikte ele alınması, üstenci bir tavırla yardım etmenin sakıncalarının da öğrencilere sezdirilmek suretiyle fark ettirilmesi gerekmektedir. Yardımseverlik; temel motivasyon kaynağını iyilik ve toplumsal adalet değerlerinden alır. Lupton ve Lawlor (2011), üstenci tavırla yapılan yardımları “toksik sadaka” olarak adlandırmıştır. Üstenci yardımda merhamet ve iyilik değil acıma ve kibir duyguları ön plandadır. Böylesi yardımlar; yardımseverliğin özünde bulunması gereken iyicil duyguları içinde barındırmaz ve bu tip bir yardıma muhatap olan kişi ya da gruplarda nefret ve öfke uyandırır. Toksik sadaka ya da üstenci yardım; toplumsal eşitliğin, adaletin, iyiliğin ve dayanışmanın altındaki bir dinamit gibidir. Çocuklar, rol model alabilecekleri yardımseverler aracılığıyla ve sosyal projelerde bizzat yer alarak yardımseverlik değerini edinmeli; yardım etme eyleminin toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırma sorumluluğu olduğunu okullarda verilen işlevsel bir değerler eğitimi yoluyla fark etmelidirler.

Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değerler eğitimi yaklaşımları; temelde iki ana gruba ayrılmaktadır: Değer aktarma yaklaşımları ve değer geliştirme yaklaşımları (Meydan, 2014). Değer aktarma yaklaşımı Amerikalı bilim adamları Simon, Harmin ve Raths tarafından 1960'lı yıllarda bilim dünyasına açıklandıktan sonra Kohlberg'in ahlakî gelişimi bilişsel bir süreç olarak ele aldığı yaklaşımını ortaya koymasıyla değerler eğitimine bakış açısı önemli biçimde değişmiştir. 1980'lerden sonra daha geleneksel değerlere dönüş başlamıştır. (Akbaş, 2008, s. 9). 1990'lı yıllara gelindiğinde eğitim felsefesinde

gerçekleşen değişimler sonucunda; bu yaklaşımlara karakter eğitimi ve ardından da tüm yaklaşımların bütüncül bir sentezi biçiminde değerlendirilebilecek bütüncül yaklaşım adı verilen ve bugün okullarımızda örtük ve açık eğitim-öğretim yöntemleriyle gerçekleştirilen değerler eğitimi yaklaşımları eklenmiştir. Bu yaklaşım, değerler eğitiminde geleneksel yöntemlerle çağdaş yöntemleri sentezlemeyi öneren bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Vatandaşlık eğitimi, ahlak eğitimi, etik eğitimi, din eğitimi, kanun ilişkili eğitim gibi farklı isimlendirmeler yapılan değerler eğitimi yaklaşımları varsa da bizce bu yaklaşımların tümü, karakter eğitimi başlığı altında ele alınması gereken bir bütünün parçalarıdır. Çünkü karakter bakımından güçlü yetiştirilmiş bireyler, aynı zamanda iyi birer vatandaşlar, inançları ile ilgili iradî kararlarını verebilirler, kanun ve etikle ilgili kurallara saygıyla bağlıdırlar.

Değer aktarma yaklaşımlarında değerler öğretmenler ya da dışsal bir otorite tarafından belirlenmiştir ve belirlenmiş olan bu değerler öğrencilere olduğu gibi aktarılmalıdır. Değer geliştirme yaklaşımlarında ise değer aktarma yaklaşımlarının aksine öğrencilerin içsel motivasyon kazanarak, kendi yaşantı ya da bilişi yoluyla kendi değerlerini yapılandırmaları öncelenir (Meydan, 2014).

Değer aktarma yaklaşımlarından ilki ve en eskisi, değer telkini yaklaşımıdır. Bir değere ilişkin toplum tarafından doğru, güzel ve kıymetli addedilen davranış ya da olguların öğrencilere telkin edilmesi yoluyla aktarılmasını içerir. Bu yaklaşımda aile, öğretmenler ya da toplumsal güçler tarafından önceden belirlenmiş olan değerler telkin etme, nasihat verme, ödül-ceza ya da sevap-günah araçları ile kazandırılmaya çalışılır (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016). Okullarda gerçekleştirilen törenler, hafta başında ve sonunda İstiklâl Marşı'nın okunması, nutuklar ve didaktik öyküler, masallar, şiirler; telkin yoluyla değer aktarma yaklaşımının en belirgin örnekleridir.

Değer aktarma yaklaşımlarından bir diğeri ise değer açıklama ya da değer belirginleştirme olarak adlandırılan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre; okullarda koyulan kurallar ve sınırlamalar yoluyla öğrencilere doğru, iyi, güzel kabul edilen davranışların kazandırılmasında ödül ve ceza kullanılır (Meydan, 2014, 100). Bu yaklaşım, davranışçı yaklaşımın öğrenmeye ilişkin yönelimlerini içinde barındırır.

Dünyanın idealist paradigmadan yavaş yavaş ayrılıp hümanist paradigmaya geçiş yapmasıyla davranışçı eğitim anlayışının yerini çağdaş yaklaşımlara bıraktığı eğitim dünyasında; değer aktarma yaklaşımları öğrenciyi pasif bir alıcı olarak konumlandığı için eleştirilmiş, yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir: Değer geliştirme yaklaşımları. Bu yaklaşımda; değer aktarma yaklaşımlarının aksine; birey, bireyin duygu ve düşünceleri, yaşantı ve bilişi, değerlerdeki öznellik ve değişkenlik

öncelenerek bireyin sürece aktif olarak katılması, değerlerin aktif yaşantılar yoluyla yapılandırılıp geliştirilmesi amaçlanır. Bu amaçla geliştirilen yaklaşımlar; değer açıklama, değer analizi, ahlaki ikilem yaklaşımları olarak adlandırılmaktadır (Meydan, 2014).

Değer açıklama yaklaşımı; teknolojinin giderek yaygınlaştığı 1960'lı yıllarda ABD merkezli olarak ortaya çıkan bir değerler eğitimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, değerlerin aktarılmasında zorlamaya ve fikirleri dikte etmeye karşı çıkar. Değerlerin öğrencilere sunulan alternatifler arasından, bizzat öğrenciler tarafından seçilmesinin ardından öğrencilerden değerler üzerinde düşünüp tartışarak seçtikleri değeri açıkça ifade edebilmeleri beklenir. Öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla değerleri içselleştirip bu değerlere uygun davranmaları amaçlanır (Simon, Leland ve Kirschenbaum, 1972'den akt.: Akbaş, 2008, s. 14).

Değer analizi yaklaşımı; Ryan'a göre (1991) bilimsel problem çözme yöntemlerinin sosyal problemlere, yaşamdan alınan örnek olaylara uygulanması biçiminde gerçekleşir. Öğrenciler üst düzey düşünme becerilerini işe koşarak örnek olaylara çözümler bulur ve bir değer geliştirir. Değer analizinde bilimsel problem çözme basamaklarına benzer bir yol izlenir (Akbaş, 2008, s. 15).

Ahlakî muhakeme ya da ahlakî ikilem yaklaşımı; Piaget'in teorisinden yola çıkarak geliştirdiği ahlakî gelişim kuramı ile bilinen Kohlberg'in kendi kuramındaki ikiliklerle ilişkilendirerek ortaya koyduğu değerler eğitimi önerisidir. Bu yaklaşımda; iş birlikli bir öğrenme ortamı oluşturulup gruplara verilen gerçek ya da kurgu ahlaki ikilemler müzakere edilir. Sözel ya da görsel materyallerle desteklenmiş kurgu veya gerçek yaşamdan alınan ikilemler değer edinimi sürecinde kullanılabilir (Meydan, 2014).

Karakter eğitiminde ise daha bütüncül bir yaklaşımla iyi bir insan, iyi bir vatandaş yetiştirmek, bu yolla toplumsal uyumu ve sürdürülebilirliği sağlarken aynı zamanda bireyin kendini gerçekleştirmesinin önünü açmak amaçlanır. Karakter eğitimi; teknolojik aletlerin, internetin, sanal dünyanın çocuk ve gençleri etkisi altına almaya başladığı 90'lı yıllarda kapsamlı biçimde ele alınmaya başlanan bir yaklaşımdır. Yaklaşımın öncü ismi olan Lickona (1992)'ya göre çocuk ve gençlerin önündeki rol modeller giderek artmaktadır ve bu durum, değerlerin olumsuz biçimde aktarılması ve yozlaşmasına sebep olabilir. Bu nedenle, tüm toplum, değerler eğitiminde sorumluluk sahibidir. Eğitimin tüm paydaşları ve planlamadan uygulama ve değerlendirmeye tüm aşamaları, karakter eğitiminde rol almalıdır. Ayrıca değerler eğitimi okul içinde ve okul dışında gerçekleşir, bu yüzden değerler eğitimi yolunda okul içi ve okul dışı stratejiler işe koşulmalı, öğrenme yaşantıları planlanmalıdır.

Günümüzde, Türk millî eğitim sisteminin değerler eğitimi anlayışı da tıpkı karakter eğitimi anlayışında olduğu gibi bütüncül bir anlayışla gerçekleştirilmeye çalışılmakta; bunun için en çok örtük programa önem verilmektedir. Örtük program; önceden planlanmış olmayan, okullarda kendiliğinden ortaya çıkan ve toplumsal kültürün şekillendirdiği bir sistemdir. Öğretmenlerin davranışlarından duvarlardaki resimlere, yazılara, sınıflardaki oturma şemasına kadar her şey örtük programın bir ögesidir. Öğrenciler bu örtük programın içerisinde, gerçek yaşam durumlarına hazırlık yapabilecekleri minyatür bir dünyada; sosyal öğrenme, model alma, taklit etme gibi yollarla değerleri edinir ve geliştirir. Öğretmenlerin, idarecilerin kendi aralarındaki ve öğrencilerle olan ilişkilerini, okul iklimini de kapsayan çok yönlü bir kavram olan örtük program, değerler eğitiminde önemli bir rol oynar (Taşpınar, 2009). Değerler eğitimi günümüzde hem örtük hem de açık programlar vasıtasıyla sürdürülmektedir (Akman, Çarşanbalı ve Alagöz, 2017).

Eleştirel Düşünmenin Değerler Eğitimindeki Konumu

Yunanca “critic” ya da “kritike” sözünden gelen, Sokrates “Bir şeyi iyi ya da kötü yanlarıyla değerlendirme” anlamıyla ilk kez M.Ö. 600 yılında Sokrates tarafından kullanılan (Şenşekerci ve Bilgin, 2012, s. 21) eleştirel düşünme; bireyin kendisinin ve başkalarının düşünme süreçlerini dikkate almasını, geçmiş yaşantı ve öğrenmelerini kullanarak dünyayı ve kendisini anlamlandırmaya çalışmasını da kapsayan zihinsel süreçler (Cüceloğlu, 1995, s.216) olarak tanımlanmaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019), eleştirel düşünmeyi bir beceri olarak ele alır. Eleştirel düşünme, yorumlama, analiz, değerlendirme ve çıkarım ile sonuçlanan amaçlı, öz düzenleyici yargı ve bu yargının dayandığı düşüncelerin açıklanması olarak tanımlanabilir (Tan vd., 2023). Analiz, sentez ve değerlendirme adı verilen üst düzey düşünme becerilerinin işe koşulmasıyla edinilip geliştirilebilecek bir yapıdadır. Aslında eleştirel düşünme; özünde barındırdığı gereklilikler bakımından değerler kapsamında ele alınabilir. Çünkü eleştirel düşünme; ön yargısız bir bakış açısı, akılcı davranma, öz denetim becerisi, tarafsız bir tutum, başka görüşlere saygı, iyi niyet ve öz güven gibi özellik ve yeterliklere ihtiyaç duyar. Bu bakımdan değerlendirildiğinde eleştirel düşünme yalnızca zihinsel bir beceri değil; duyuşsal alana hitap eden yönleriyle, bir erdemdir. Dolayısıyla, tıpkı diğer değerlerin edindirilip geliştirilmesinde olduğu gibi eleştirel düşünmenin gerçek anlamda kazandırılabilmesi için, toplumsal kültür dâhil, eğitimin tüm paydaşlarının ve organlarının gerçekleştirilmesi gereken sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar gerçekleştirilirken öğrencilerin öğrenme yaşantılarının açık veya örtük biçimde şekillendirildiği bir

öğrenme evreni oluşturulması gerekmektedir. Eğer öğrenmenin önünde toplumdan, eğitim sisteminden ya da öğretim programlarından kaynaklanan birtakım engeller var ise gerekli görülen değişim için eğitimin tüm paydaşları görevlidir. Bu görev, yalnızca öğretmenler veya okullara ait değildir.

Paul ve arkadaşları, eleştirel düşünmeye ilişkin stratejileri aşağıdaki gibi listelemiştir (Boisvert, 2004'ten akt. Şenşekerci ve Bilgin, 2008):

Tablo 1. *Eleştirel Düşünme Stratejileri (Şenşekerci ve Bilgin, 2008, s.24)*

Duyuşsal Stratejiler	Bilişsel Stratejiler: Makro Yeterlilikler	Bilişsel Stratejiler: Mikro Beceriler
1.Özerk düşünme	10. Genellemeleri güçlendirme ve aşırı basitleştirmelerden kaçınma	27. Düşünceleri ve gerçekliği karşılaştırma ve karşı çıkma
2.Benmerkezciliği ya da grup düşüncesini kabul etmeme	11. Benzer durumları karşılaştırma: Anlaşılan şeyleri yeni durumlara transfer etme	28. Düşünce hakkında açık bir biçimde düşünme: Uygun bir vokabüle başvurma
3. Tarafsız davranma	12. Kişisel bir görüş açısı geliştirme: İnanç, argüman ve kuramları değerlendirme ve inceleme	29. Belirgin benzerlik ya da farklılıkları belirtme
4. Duygularındaki örtük düşünceleri ya da düşüncelerindeki örtük duyguları keşfetme	13. Problemleri, sonuçları ve inançları aydınlatma	30. Sayıtları inceleme ya da değerlendirme
5. Entelektüel alçakgönüllülük gösterme ve yargısını erteleme	14. Sözcük ve cümlelerin anlamlarını aydınlatma ve çözümlenme	31. Anlamli olguları anlamli olmayanlardan ayırma
6. Entelektüel cesaret gösterme	15. Ölçütleri değerlendirme amacıyla inceleme: Değer ve normları aydınlatma	32. Varsayım, öngörü ya da yorum oluşturma
7. Entelektüel açıdan iyi niyetli ve dürüst olma	16. Bilgi kaynaklarının geçerliliğini değerlendirme	33. Kanıtlanmış olgular ile varsayımsal olguları değerlendirme
8. Entelektüel direnç gösterme	17. Derin sorular sorma: Temel ve belirgin sorular sorma ve derinleştirme	34. Çelişkileri ayrıştırma
9. Akla güvenme	18. Argüman, yorum, görüş ya da kuramları değerlendirme ve çözümlenme	35. Bulgu ve sonuçları inceleme
	19. Çözüm bulma ya da çözümleri değerlendirme	
	20. Eylem ve politikaları çözümlenme ya da değerlendirme	

21. Eleştirel okuma: Metinleri aydınlatma ya da çözümlleme.
22. Eleştirel dinleme: Etkin dinlemede ustalaşma
23. Disiplinlerarası ilişkiler kurma
24. Sokratik tartışma yürütme: Görüşleri, kuramları ya da bakış açılarını aydınlatma ve sorunsallaştırma
25. Karşılaştırmalı düşünme: Tezleri, yorumları ya da kuramları karşılaştırma
26. Diyalektik düşünme: Durumları, yorumları ya da kuramları değerlendirme

Tablo 1’de verilen eleştirel düşünme stratejileri; eleştirel düşünme becerisinin bir zihinsel süreçten ibaret olmadığına ilişkin hipotezimizi destekler niteliktedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019); adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatansızlık, yardımseverlik olmak üzere on kök değerden söz etmektedir. Eleştirel düşünmenin değerler eğitimindeki konumunun tam manasıyla belirginleştirilmesi; eğitimde eleştirel düşünmeye yaklaşımın da belirleyicisi olacaktır. Bu çalışmada; eleştirel düşünmenin öz güven, öz denetim, saygı, hoşgörü, alçakgönüllülük, iyi niyet gibi pek çok değerle etkileşim hâlinde olan bir değer olduğu hipotezinden hareketle, Türkçe derslerinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde hem bilişsel hem de duyuşsal alana hitap eden etkinliklerin yardımcı olabileceği öngörülmüştür.

Amaç ve Önem

Bu çalışmada Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki (2019) kök değerlerin öğrencilere kazandırılması için eleştirel düşünme becerilerinin kullanılmasını öneren on haftalık etkinlik programının alan yazının ve uygulayıcıların hizmetine sunulması amaçlanmıştır. Bu amaçla gerçekleştirilen alan yazın taramasında karşılaşılan bazı araştırmaların sonuçları, çalışmamıza bir dayanak oluşturmuştur.

Dilmaç’ın Çocuk Esirgeme Kurumuna ait bir yurttaki ilköğretim öğrencileriyle gerçekleştirdiği, insanî değerler eğitimi programı ve insanî değerler ölçeği öneren çalışması (Dilmaç, 1999) ile ‘İnsanî Değerler Ölçeği’nin ortaöğretim öğrencileri üzerinde uygulanmasıyla gerçekleştirdiği çalışması (Dilmaç, 2007); değerler eğitimi alanında gerçekleştirilen bilimsel uygulamaların ülkemizdeki önemli örnekleri

arasındadır. İşcan'ın (2007) nitel araştırma deseniyle gerçekleştirmiş olduğu, disiplinler arası bir yaklaşımla hazırladığı değerler eğitimi programı; Demirtaş'ın (2009) yaratıcı drama tekniği çerçevesinde gerçekleştirip etkililiğini ortaya koyduğu değerler eğitimi programı; Beyhan ve Izgar'ın (2015) demokratik değer gelişimine yönelik geliştirmiş olduğu değerler eğitimi programı sahaya uygulama örnekleri sunan diğer araştırmalar arasındadır. Yurt dışındaki araştırmalardan Lamberta'nın (2004) çocuk psikiyatri merkezinde, El Hassan ve Kahil'in (2005) Lübnan'daki bir özel okulda gerçekleştirmiş oldukları değerler eğitimi programları; bu alanda gerçekleştirilen uygulama araştırmalarına örnek verilebilir. Bahsi geçen araştırmalara ek olarak demokratik değerlere yönelik araştırmalar (Yağan, 2010; Sarı, 2007) ile öğrencilerin günlük yaşamlarında değerlere yer verme düzeylerini inceleyen birtakım araştırmaların (Deveci ve Selanik Ay, 2009) sonuçlarına göre örtük programla öğrencilere değerlerin, demokratik tutum ve davranışların kazandırılmadığı ve alanda değer eğitimi ile ilgili etkinlik örneklerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Türkçe öğretimi alanında değerler eğitimi uygulamalarının daha çok okuma kitapları, çizgi filmler, tiyatrolar ve Karagöz Hacivat oyunu gibi geleneksel halk tiyatroları, efsaneler, şiirler vb. çeşitli türlerdeki araç metinler ile Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ya da Türkçe Öğretim Programlarının değerler eğitimi bağlamında incelenmesi biçiminde olduğu görülmüştür (Akkaya, 2014; Çırak vd., 2014; Batur ve Yücel, 2012; Batur ve Şaşmaz, 2018; Deveci, Belet ve Türe, 2012; Demir ve Özdemir, 2013; Ekinci Çelikipazu ve Aktaş, 2011; Fırat, 2014; Fırat ve Mocan, 2014; Cengiz, 2020; Sallabaş, 2012; Esen, 2016 vd.). Batur ve Akdeniz'in (2020) gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre tezlerde daha çok "Bir edebî eserde yer alan değerlerin belirlenmesi" konusuna yoğunlaştığı, uygulamaya dönük tezlerin sayısının ise yalnızca 2 olduğu görülmüştü. Bu durum, bize, Türkçe öğretiminde değerler eğitimi yönelik uygulama örneklerine ihtiyaç olduğu mesajını vermektedir. Araştırmamız, alan yazına bir uygulama örneği önermesi, değerler eğitimi eleştirel düşünme becerisinin işe koşulması gerekliliğine vurgu yapması bakımından önemlidir.

Problem Cümlesi

Eleştirel düşünme boyutlarıyla değerler eğitimi ne tür etkinliklerle verilmelidir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma; ilgili alan yazının incelenmesi ve elde edinilen bilgilerin sistematik bir biçimde bir araya getirilerek yeni etkinlik önerileri sunması bakımından, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması için hem araştırmacılar hem de uzmanlar arasında görüş birliği sağlanması önemsenmiştir. Araştırmacılar öncelikle Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) yer alan kazanımları inceleyerek hangi kazanımların eleştirel düşünme becerileriyle ilişkilendirilebileceği konusunda eş zamanlı olarak çalışmışlardır. Belirlenen kazanımlara uygun içeriklerin seçilmesi aşamasında araştırmacılar arasında ihtilaf olması durumunda içerikler yeniden değerlendirilerek değişikliğe gidilmiş, ihtilafa yer bırakmamak önemsenmiştir. Her etkinlik; "öncesi-sırası-sonrası" biçiminde tanımlanabilecek hazırlık, süreç ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Etkinliklerin sıralanmasında uzman görüşleri esas alınmıştır. On kök değer kazandırılmasını hedefleyen 9 etkinlik, 10 haftada gerçekleştirilmek üzere önerilmektedir ancak okul ve sınıf iklimine, imkânlara göre; uygulayıcılar etkinlikler üzerinde uyarlamalar ve değişiklikler yapabilirler. 'Her haftaya bir değer' anlayışıyla hazırlanan etkinliklerde öz denetim ve sabır değerleri, öz bakımından birbirlerini destekleyen ve tamamlayan değerler oldukları için bir arada ele alınmıştır.

Öğrencilerin kendi fikirleri ve dünyaya bakışları hakkında sorular yoluyla düşüncelerini sağlaması bakımından eleştirel düşünme becerisi ve muhakeme becerisi gibi bilişsel süreçlerle ilişkilendirilen (Kanat ve Temel, 2019) bir öğretim yöntemi olarak Sokratik yöntem; öğrencilerin değer yargılarına, seçimlerine, doğruyanlış algılarına dair çelişkileri fark etmelerini sağlayan (Bozer, 2014) bir tür düşünce iletişimidir. Bu açıdan, etkinliklerin geliştirilmesi aşamasında, örnek olay yöntemi ve Sokratik tartışma hem değerler eğitiminin doğasına uygun olmaları hem de eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine hizmet edebilecek nitelikte olmaları bakımından ağırlıklı olarak tercih edilmiştir.

Araştırmacılar, araştırmaya konu olan etkinliklerin geliştirilmesi sırasında biri Türkçe eğitimi öğretim üyesi, üçü yüksek lisans mezunu Türkçe öğretimi alan uzmanından oluşan uzman grubuyla 07.10.2021 – 16.06.2022 tarihleri arasında her hafta uygun günlerde gerçekleştirilen ortalama birer saatlik sanal oturumlar yoluyla

görüşmüşlerdir. Gerek kazanımların eleştirel düşünme boyutlarıyla ilişkilendirilmesi gerekse etkinliklerin ilgili sınıf, kazanım, içerik, uygulama süresi ve eleştirel düşünme boyutlarına uygunluğu konularında sistematik olarak istişarede bulunmuşlardır. Etkinliklerin geliştirilmesi ve değerlendirilmesinde izlenen bu aşamalı ve sarmal yaklaşım, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması bakımından araştırma sürecine önemli bir katkıda bulunmuştur. Geliştirilen etkinliklerin ilişkilendirildiği değerler ve eleştirel düşünme becerileri ile eleştirel düşünme becerisi boyutları Tablo 2'de gösterilmiştir:

Tablo 2. Etkinliklerin İlişkilendirildiği Eleştirel Düşünme Becerileri ve Eleştirel Düşünme Boyutları

ETKİNLİK	KAZANDIRILMASI HEDEFLENEN DEĞER	İLİŞKİLENDİRİLEN ELEŞTİREL BECERİSİ	ELEŞTİREL DÜŞÜNME BOYUTU	
			Bilişsel	Duyuşsal
1	Adalet	Düşünceleri ve gerçekliği karşılaştırma ve karşı çıkma	X	
2	Dostluk	Kişisel bir görüş açısı geliştirme: İnanç, argüman ve kuramları değerlendirme ve inceleme	X	
3	Dürüstlük	Düşünceleri ve gerçekliği karşılaştırma ve karşı çıkma, Problem çözme, Duygularındaki örtük düşünceleri ya da düşüncelerindeki örtük duyguları keşfetme	X	X
4	Öz Denetim Sabır	Kişisel bir görüş açısı geliştirme: İnanç, argüman ve kuramları değerlendirme ve inceleme	X	
5	Saygı	İyi niyetli ve dürüst düşünme, Eylemleri ve politikaları analiz etme, Neden ve sonuçları keşfetme	X	X
6	Sevgi	Kişisel bir görüş açısı geliştirme: İnanç, argüman ve kuramları değerlendirme ve inceleme Entelektüel açıdan iyi niyetli ve dürüst olma	X	X

7	Sorumluluk	İyi niyetli ve dürüst düşünme. Eylemleri ve politikaları analiz etme İdeal ile gerçeği ayırt etme	X	X
8	Vatanseverlik	İyi niyetli ve dürüst düşünme Eylemleri ve politikaları analiz etme Neden ve sonuçları keşfetme Kişisel bir görüş açısı geliştirme: İnanç, argüman ve kuramları değerlendirme ve inceleme	X	X
9	Yardımseverlik	Kişisel bir görüş açısı geliştirme: İnanç, argüman ve kuramları değerlendirme ve inceleme Entelektüel açıdan iyi niyetli ve dürüst olma	X	X

Dört alan uzmanı ile birlikte incelenerek ilişkilendirilen değerler ve eleştirel düşünme becerilerinden yalnızca bilişsel özellikler barındıranlar bilişsel kategoriye, duyuşsal özellikler barındıranlar duyuşsal kategoriye alınmıştır.

Etik Kurul İzni

Araştırmada herhangi bir uygulama gerçekleştirilmediği için etik kurul iznine lüzum görülmemiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yaşamın ilk yıllarında aile ve yakın çevresinde gözlemlendiği rol modeller aracılığıyla kendi değerler dünyasını kurmaya başlayan çocuk; okul çağına geldiğinde artık daha geniş bir toplumsal değerler sistemi ile karşılaşır ancak öğrencilerin aile, çevre ya da okulda gerçekleşen rastgele yaşantılar arasından iyi ve doğru olanları seçmeleri beklenemez. Bu bakımdan; değer aktarımında sorumluluk bizzat yetişkinlerdedir.

Zengin bir sosyal öğrenme potansiyeline sahip olan okullar; öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimleri üzerinde çok önemli etkilere sahip formal ve informal öğrenmelere ev sahipliği yapmaktadır. Değerler eğitimi kavramının öğretim programlarındaki dolaylı yerinin doğrudan aktarıma terk edilmiş olması, değerleri dikte etmeye dönüşme tehlikesi bakımından eleştirilebilirse de doğrudan ve dolaylı

aktarımın harmanlanması yoluyla gerçekleştirilebilecek bir değerler eğitiminin öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel bakımdan yeterli gelişmeyi kat edebilmesi için gerekli olan toplumsal zemini bilinçli ve planlı biçimde sunmaya imkân sağlaması bakımından önemlidir.

Okulların değerlerin kazandırılması bakımından taşıdığı bu öneme istinaden, çağdaş insanın en önemli melekelerinden biri olan eleştirel düşünme becerisinin işe koşularak değerlerin telkin yoluyla değil bireyin eleştirel düşünerek kendi düşüncesini yapılandırması yoluyla içselleştirmesine katkıda bulunmak fikriyle hazırladığımız etkinlik önerileri; ilerleyen sayfalarda sunulmuştur. 10 haftada uygulanmasını önerdiğimiz bu etkinlikler, okulların ve sınıfların imkân, ihtiyaç ve atmosferine uygun biçimde gerek uygulama süresi gerekse uygulama kapsamı bakımından uyarlanmaya açıktır.

Araştırmacılar tarafından geliştirilen etkinliklerin sekizinci sınıflarda uygulanarak on haftalık bir sürede tamamlanması önerilmektedir ancak okulun, sınıfın iklimine ve koşullarına göre, uygulayıcıların esas karar verici konumda oldukları da akıldan çıkarılmamalıdır. İçerikler, uzmanlar tarafından 7. sınıflar için de uygun bulunmuştur. Uygulayıcılar, etkinlikleri farklı öğretim yöntem ve teknikleri ile yedinci sınıfların ihtiyaç, özellik ve düzeylerine uygun hâle getirmek koşuluna dikkat ederek uyarlayabilirler.

Etkinlikler kapsamında önerilen Adalet Değeri Ölçeği (Karadavut, Karadağ ve Nacar, 2020), Ahlaki Olgunluk Ölçeği (Dilmaç, 1999), Dürüstlük Eğilim Ölçeği (Sarmusak, 2011), Özdenetim Ölçeği (Moilanen, 2005), Duyarlı Sevgi Ölçeği (Akin ve Eker, 2012), Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Ölçeği (Gülaçtı ve Özen, 2010; Özen, 2013) ve Yardımseverlik Tutum Ölçeği (Aktepe, 2014) adlı ölçeklerin kullanılması için ölçek geliştiriciler ile iletişime geçilerek ulaşılabilen uzmanlardan gerekli izinler alınmış; geliştiricisi ile iletişime geçilmesi mümkün olmayan ölçeklerin yanına etkinlikler içerisinde not düşülerek ilgili ölçeklere alternatif olabilecek önerilerde bulunulmuştur.

İşbu araştırmanın alan yazın taraması gerçekleştirilirken erişilebilen araştırmalar incelendiğinde Türkçe öğretimi alanında değerler eğitimi bakımından uygulamaya yönelik yalnızca iki kaynak olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Batur ve Akdeniz, 2020). Okullarda değerler eğitiminin önemi ve Türkçe öğretimi alanında uygulama örneklerinin az olması dolayısıyla gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda öğretmenler için etkinlik önerileri hazırlanmış, araştırmanın sonuna eklenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük* (11. Basım). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akbaş, O. (2008). "Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış", *Değerler Eğitimi Dergisi*, (6) 16, 9 – 27. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ded/issue/29184/312499>
- Akın, A. T. ve Eker, H. T. (2012). Duyarlı sevgi ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 75. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uefad/issue/16695/173539>
- Akman, Ö. , Çarşanbalı, Ç. ve Alagöz, B. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Eğitiminde Örtük Programa Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 701-720. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59268/851468>
- Aktepe, V. (2014). Etkinlik Temelli Değer Eğitiminin Öğrencilerin Yardımseverlik Tutumlarına Etkisi. *Researcher*, 2(2),17-49. https://dergipark.org.tr/en/pub/researcher/issue/66620/1042362#article_cite
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M (2016). Values education approaches and sample activities. *International Journal of Social Science*, 42(3), 361-384. <http://dx.doi.org/10.9761/IJSS2941>
- Apaydın, H. Y. (2018). Adalet Nedir? Mahiyet ve Keyfiyet. *Bilimname*, 2018 (35), 459-476. <https://doi.org/10.28949/bilimname.412369>
- Aytan, T. ve Güney, N. (2016), "*Millî Eğitim Şûralarında Değerler Eğitimi*", Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, 16-18 Nisan 2015, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Bartın Atatürk Araştırma Merkezi.
- Batur, Z. ve Yücel, Z. (2012). Ahmet Efe'nin çocuk hikâyelerinde değer eğitimi ve hikâyelerin Türkçe eğitimine katkısı. *Electronic Turkish Studies*, 7(4). <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3396>
- Batur, Z. ve Şaşmaz, E. (2018). Devlet tiyatrolarında oynanan çocuk tiyatro oyunlarında değer eğitimi ve bu oyunların Türkçe öğretimine katkısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2518-2550. <https://dergipark.org.tr/en/pub/teke/issue/42447/511193>
- Batur, Z. ve Akdeniz, T. (2020). Değerler eğitimiyle ilgili yapılan tezler üzerine bir inceleme: Türkçe eğitimi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-11. <https://dergipark.org.tr/en/pub/usaksosbil/issue/55286/705495>
- Bohlin, K. (2005). *Edebiyat Yoluyla Karakter Eğitimi Öğretimi: Orta Sınıflarda Ahlaki Hayal Gücünü Uyandırmak*. Routledge.
- Bozer, E. (2014). Ortaöğretim 9-12. sınıf öğrencilerinde Sokratik sorgulama beceri ölçeği geliştirilmesi çalışması. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çeçen, A. (2020). *Adalet kavramı*. Astana Yayınları. https://books.google.sk/books?hl=tr&lr=&id=Fk_sDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=adalet+kavram%C4%B1&ots=70vCVrcN-

<https://doi.org/10.21547/jss.452211>

Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*, Alfa Yayınları.

Demirboğa, A. D. (2018). Dürüstlük Kuralının İş Etiğine Etkisi, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* (17) Etik Özel Sayı, 25-33. <https://doi.org/10.21547/jss.452211>

Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre değerler anketinin Türkçe uyarlaması. *Türk psikoloji yazıları*, 13(25), 17-25. <https://tr-scales.arabpsychology.com/wp-content/uploads/pdf/portre-degerler-anketi-toad.pdf>

Dilmaç, B. (1999). İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve eğitimin ahlaki olgunluk ölçeği ile sınanması [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dilmaç, B. (2007). Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması. [Doktora Tezi] Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Draper, S. M. (2021) *İçimdeki Müzik*. Zeynep Kürük (Çev.). Timaş.

Duru, A. (1995). *İlkokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişki* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duyan, V. ve Gelbal, S. (2008). Barnett çocuk sevme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Eğitim ve Bilim*, 33 (148), 40-48. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/674>

Eliüşük, A. ve Arslan, C. (2016). Sabır ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(31), 67-86. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ded/issue/29165/312321>

Elkind, D. H. ve Sweet, F. (1997). The socratic approach to character education. *Educational Leadership*, 54(8), 56-59. <https://www.ascd.org/el/articles/the-socratic-approach-to-character-education>

Erdogan, M. (2008). Adalet ve eşitlik. *Muhafazakâr Düşünce*, 4(15), 9-22. Erişim: <http://erdoganmustafa.org/wp-content/uploads/2016/10/Adalet-ve-E%C5%9Fitlik.pdf>

Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. W.W. Norton&Company.

Friese, M. ve Hofmann, W. (2009). Control me or I will control you: Impulses, trait self-control, and the guidance of behavior. *Journal of Research in Personality*, 43(5), 795-805. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.07.004>

Gilman, R. ve Huebner, E. (2006). Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction. *J. Youth Adolesc.* 35, 293-301. <https://doi.org/10.1007/s10964-006-9036-7>

Gülerer, S. ve Özen, Ş. (2020). 2019 Türkçe Öğretim Programındaki Kök Değerlerin Oğuz Kağan Destanında İşleniş Üzerine Bir İnceleme. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Year: 13 (82), 31-42. <https://doi.org/10.29228/JASSS.40615>

İnel, Y., Urhan, E. ve Ünal, A. İ. (2018). Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 379-402. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ajesi/issue/38903/454584>

- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Kuşdil, M. E. (2000), Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
<https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443320000000m000233.pdf>
- Kanat, K. ve Temel, F. (2019). Sokratik yönetime dayalı eğitim programının 5-6 yaş grubu çocukların çalışma belleklerine etkisinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 892-905.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/51239/526955>
- Karababa, A. , Oral, T. ve Dilmaç, B. (2014). Ergenlerin Başarı Amaç Yönelimlerini Yordayan Değişkenlerden Biri Olarak: İnsani Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (27), 165-186.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ded/issue/29172/312395>
- Karadavut, T., Karadağ, S. ve Nacar, B. (2020). Adalet Değeri Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 150-163.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1164754>
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Elektronik Türkçe Çalışmaları*, 6 (1).
<http://acikerisim.ibu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12491/3174>
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198), 97-109.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/36170/406658>
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Engin Yayınları.
- Kiriş Yılmaz, N. (2016). Dostluk (philia) nedir. *Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* (1), 64-91. <http://acikerisim.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/3564>
- Kolukısa, E.A., Oruç, Ş., Akbaba, B., DüNDAR, H. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Gizem Yayıncılık.
- Kumbasar, E. (2011). Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Loomans D. ve Loomans J. (2005), *Çocuklara Öz Saygıyı ve Değerleri Öğretmenin 100 Yolu* (1. Baskı). Ege-Meta.
- Lupton, R. D. ve Lawlor, P. G. (2011). *Toxic charity*. Harper Collins.
- Magro, S. W., Utesch, T., Dreiskämper, D. ve Wagner, J. (2019). Self-esteem development in middle childhood: Support for sociometer theory. *International Journal of Behavioral Development*, 43(2), 118-127.
<https://doi.org/10.1177/0165025418802462>
- Maslow, Abraham. H (1943), A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50 (4): 370-396.
<https://www.excelcentre.net/TheoryHumanMotivation.pdf>
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
https://dergipark.org.tr/en/pub/beuifd/issue/3453/47056#article_cite
- MEB. (2018). *Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu*. MEB Yayınları.
- MEB (2019). *Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*. MEB Yayınları.

- Milli Eğitim Temel Kanunu (1973, 24 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 14574). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>
- Moilanen, K. L. (2005). Parenting And Self-Regulation in Adolescence: Associations With Adolescent Behaviors. University of Nebraska.
- Okçu, D. ve Pilatin, U. (2018). Ortaokul öğrencilerinin sabır değeri ile ilgili algılarının resim yoluyla değerlendirilmesi. *Batman Üniversitesi İslami İlimler Hakemli Dergisi*, 2 (1), 102-113. <https://dergipark.org.tr/en/pub/buiif/issue/37878/437978>
- Otacioğlu, S. (2017). Profesyonel müzik eğitimi alan öğrencilerinin benlik saygı düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 187-196. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/35347/425779>
- Özen, Y. (2013). Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği ve Geçerliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), Erişildi: https://www.researchgate.net/publication/312189801_Sorumluluk_Duygusu_ve_Davranisi_Olceginin_Gelistirilmesi_Guvenirliigi_ve_Gecerligi
- Özen, Y. ve Gülaçtı, F. (2010). *Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Ölçeğinin Geliştirilmesi Geçerlik ve Güvenirliği*. 19. Eğitim Bilimleri Kongresi Cilt 1, Lefkoşa, KKTC.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. The Free Press.
- Ryan, K. (1991). Moral and values education. Arieh Lewy(Ed.). *The International Encyclopedia of Curriculum, Advances in Education*, Pergaman Press.
- Metin Sarmusak, D. (2011). İlköğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ve algıladıkları öğretmen tutumlarının öğrencilerin ahlaki değer yargılarına etkisi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Selçuklu Değerler Eğitimi (2016). <http://www.selcukludegerlerdegitimi.com/>
- Sezer, A. ve Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39. <https://doi.org/10.29065/usakead.232420>
- Sönmez, V. (1997). *Sevgi eğitimi*. Ertem.
- Şenşekerci, E. ve Bilgin, A. (2008). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 15 - 43. <https://doi.org/10.29065/usakead.232420>
- Tangney, J. P., Baumeister, R. F., ve Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of personality*, 72(2), 271-324. Erişildi: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315175775-5/high-self-control-predicts-good-adjustment-less-pathology-better-grades-interpersonal-success-june-tangney-angie-luzio-boone-roy-baumeister>
- Taşpınar, M. (2009), "Eğitimde Örtük Program ve Değerler Eğitimi", Cihad Demirli (Ed.), I. İyilik Sempozyumu Bildiri Kitabı, (25-30), Elazığ Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- TDK (2021) Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>

- Tekke, M. (2023). Çocukların yaşlarına göre ana-baba tutumu farklılık göstermeli mi? *Turkish Studies - Education*, 18(1), 363-378. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.67924>
- Türk, İ. (2009). *Değerler Eğitiminde Saygı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Medenî Kanunu (2001, 22 Kasım). Resmî Gazete (Sayı: 8049). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Türkgeldi, E. (2019). *Öğretmen Adaylarının Sahip Olduğu Değerler Manevi İyi Oluş ve Sabır Arasındaki Yordayıcı İlişkiler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Westheimer, J. ve Kahne, J.(2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*. 41 (2), 237-269. <https://doi.org/10.3102/000283120410022>
- Tan, A. J., Davies, J. L., Nicolson, R. I. ve Karaminis, T. (2023). Learning critical thinking skills online: can precision teaching help?. *Educational technology research and development*, 1-22. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11423-023-10227-y>
- Yıldırım, S. (2006). *TSK vatandaşlık bilinci ve vatan sevgisi eğitiminin analizi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

ETKİNLİK I.	Adalet Değeri
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	40 dakika
Beceri Alanı	Konuşma, okuma
Kullanılan Yöntem-Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.
Kazanımlar	T.8.3.22 T.8.3.28 T.8.2.3
Geliştirilmesi amaçlanan eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Bilişsel alan stratejisi – 27
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Örtük yaklaşım
Materyaller	<p>Örnek olay metni</p> <p>“Diyarbakır’da girdiği marketten reyonda aldığı bebek mamasını, montunun içine gizleyip çalmaya çalışırken kasiyer ve güvenlik kamerasına yakalanan adam gözaltına alındı. Olay, İskânevleri semtinde bulunan markette meydana geldi. Markete müşteri gibi giren ismi öğrenilemeyen kişi, reyondaki bebek mamasını alıp montunun içine sakladı. Marketten ayrılmak isteyen adamı fark eden kasiyer, montuna sakladığı bebek mamasını istedi. Market çalışanlarıyla bir süre boğuşan şüpheli, ihbarla gelen polisler tarafından gözaltına alındı. Haberin sosyal medyada yayılması üzerine çok sayıda kullanıcı söz konusu kişiye yardım etmek istediklerini belirten tweetler attı. Bazı kullanıcılar bebek maması çalan bir kişiyi market çalışanlarının polisi arayarak gözaltına aldırmasına tepki gösterdi.”</p> <p>OLAYIN ASLI: Diyarbakır’da girdiği bir marketten bebek maması çalan şahsın mamayı çocukları için değil, müptelası olduğu uyuşturucu için çaldığı ortaya çıktı. Edinilen bilgiye göre, 'bebek maması çaldığı gerekçesiyle gözaltına alındı' şeklinde çıkan haberlerin ardından harekete geçen Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü ekipleri, yapılan araştırmalarda gerçeği ortaya çıkardı.</p>
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin adalet değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. • - Adalet nedir? • - Adalet ile eşitlik arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız. • - Adaleti sağlayan hukuk kuralları her ne sebeple olursa olsun delinmemeli, herkes için aynı şekilde uygulanmalı mıdır? Gerekçeleriyle açıklayınız. • Öğrenciler için hazırlanmış, adalet ile ilgili örnek olay metni okunur. Farkındalık gerçekleştirmek ve perspektif geliştirmek için öğrencilere öncelikle yalnızca birinci metin okutulur.
Süreç 2. Uygulama	<p>Öğrenciler örnek olay hakkında adalet kavramı çerçevesinde tartışır. Öğretmen, aşağıdaki soruları sorarak öğrencilerin metni anlayıp yorumlamasına, tartışmasına yardımcı olabilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Olay hakkında ne düşünüyorsunuz? - Siz kasiyer ya da görevli olsaydınız nasıl bir tepki verirdiniz? Neden? - Paramız olmadığında ihtiyacımız olan şeyleri çalmak, hırsızlık mıdır? Neden? <p>Bu soruların ardından gerçekleştirilen araştırma sonucunda öğrencilerin yaptıkları adalet tanımı tahtaya yazılır. Daha sonra, olayın aslını ifade eden ikinci haber metni okunur. Öğrencilerde farkındalık yaratılır. Aşağıdaki soru sorularak bu farkındalık sağlanabilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bu durumda, adalet nedir?
Süreç 2. Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> - Karadavut, Karadağ ve Nacar (2020) tarafından geliştirilen Adalet Değeri Ölçeği uygulanarak sonuçları öğrencilerle tartışılabilir.

ETKİNLİK II	Dostluk
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	Dinleme-izleme etkinliği okul dışında gerçekleştirilebilir ya da okulun imkânları el veriyor ise okulda izleme gerçekleştirilebilir. Konuşma için 1 ders saati yeterlidir.
Beceri Alanı	Konuşma, dinleme-izleme
Kullanılan Yöntem-Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Örtük yaklaşım
Kazanımlar	T.8.1.10 T.8.1.6
Geliştirilmek istenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Bilişsel alan stratejisi - 12
Değer	Dostluk
İlişkili Değerler	Sevgi, sadakat
Materyaller	"Benji" adlı çocuk filmi Akıllı tahta ya da projeksiyon makinesi
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin dostluk değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. Beyin fırtınasında aşağıdaki sorular ya da öğretmenin uygun göreceği benzer sorular sorulabilir. • Sizce dostluk nedir? • Birinin dostunuz olduğunı söyleyebilmek için hangi özelliklere sahip olmasını beklersiniz? Neden? • Bir dostunuz için yaptığınız en büyük fedakârlığı anlatınız. • Sizce dostluk ile sadakat arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız. • Sizce insan dışında bir varlıkla dost olunabilir mi? Neden?
Süreç 2. Uygulama	<p>Öğrenciler izledikleri film hakkında dostluk kavramı çerçevesinde tartışırlar. Öğretmen, öğrencilerin filmi tam olarak anlayıp anlamadıklarını ölçmek için filmin karakterleri, konusu, ana fikri, yardımcı fikirleri ile ilgili sorular yöneltebilir. Öğrencilere aşağıdaki gibi sorular sorularak öğrencilerdeki dostluk değeri geliştirilmeye çalışılabilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Filmi izlerken en çok etkilendiğiniz üç sahne hangileriydi, neden? - Filmin yönetmeni siz olsaydınız filmde neleri değiştirmek isterdiniz? - Filmin 7 yaşından büyük çocuklar için uygun olduğu, yayıncı tarafından belirtilmektedir. Sizce izlediğiniz filmde çocuklar için uygun olmayan bölümler var mı? Neden? - Filmdeki hangi karakter olmak isterdiniz? Neden? - Sizce filmdeki hangi karakterin hangi davranışı yanlıştır? Neden? - Köpek ile çocuklar arasındaki ilişkide dostluğa dair neler vardı? Örneklerle açıklayınız. - Sizce filmdeki hangi olaylar gerçek dışı, hangi olaylar gerçeğe yakındır? Örnekler vererek açıklayınız.
Süreç 2. Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> - Öğrencilerin tartışma ve dinleme-izleme becerileri rubriklerle değerlendirilebilir. - Dilmaç (1999) tarafından geliştirilen Ahlaki Olgunluk Ölçeği uygulanarak sonuçları hakkında öğrencilerle istişare yapılabilir. Bu ölçek ile ilgili, ölçeğin sahibine ulaşılmaya çalışılmış ancak ulaşılamamıştır. Bu sebeple ölçek kullanılmadan önce izin alınması gerekmektedir.

ETKİNLİK III	Dürüstlük
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	40 dakika
Beceri Alanı	Konuşma, okuma
Kullanılan Yöntem-Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Ahlakî Muhakeme Yaklaşımı
Kazanımlar	T.8.3.22 T.8.3.28 T.8.2.3
Geliştirilmek istenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Bilişsel alan stratejisi - 7 Duyuşsal alan stratejisi - 4
İlişkili Değerler	Cesaret, öz güven, empati.
Materyaller	Örnek olay metni Bir çocuk, okulun bahçesinde, tenefüste arkadaşlarıyla top oynarken hızlı bir şekilde topa vurmuş ve top, yanlışlıkla okulun camlarından birine çarpıp camı tuzla buz etmiştir. Bunun üzerine, hatasının farkında olan öğrenci, hemen gidip nöbetçi öğretmene durumu anlatmıştır. Öğretmene, arkadaşlarıyla birlikte top oynarken istemeden camı kırıldığını anlatan çocuğa öğretmen, camın parasını ödemesi gerektiğini söylemiştir. Öğrenci, bu duruma çok üzülmüştür çünkü ailesinin ekonomik durumu zayıf olduğu için camın parasını ödemekte zorlanacaktır.
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin dürüstlük değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. Beyin fırtınasında aşağıdaki dört soru ya da öğretmenin uygun göreceği benzer sorular sorulabilir. • - Dürüstlük nedir? • - Dürüstlük ile cesaret arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız. • - Dürüstlük erdem midir? Neden? • - Dürüstlük ödüllendirilir mi? Neden? • -Dürüstlük ödüllendirilmeli midir? Neden? • Öğrenciler için hazırlanmış, dürüstlük ile ilgili örnek olay metni okunur.
Süreç 2. Uygulama	<p>Öğrenciler örnek olay hakkında dürüstlük kavramı çerçevesinde tartışırlar. bÖğretmen, aşağıdaki soruları sorarak öğrencilerin metni anlayıp yorumlamasına, tartışmasına yardımcı olabilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Buna göre, dürüstlük erdem midir? Neden? - Dürüstlük herkes için faydalı mıdır? Neden? - Bu olayda dürüstlüğü karşılığı öğrenci ve ailesi için ne olmuştur? Açıklayınız? - Çocuk suçlu mudur? Neden? - Oyun oynayan çocukların hepsi olaydan sorumlu mudur? Neden? - Top oynayarak camın kırılmasına sebep olmak suç ise öğrencilerin orada top oynaması da sebep midir? Eğer sebep ise nöbetçi öğretmenin bunu en başından engellememiş olması, nöbetçi öğretmeni de camın kırılmasından sorumlu kılar mı? Neden? - Top, tenefüste değil de beden eğitimi dersinde cama isabet edip camı kırmış olsaydı eylemi gerçekleştiren kişi yine de cezalandırılır mıydı? Neden? - Öğretmenin öğrenciye camın parasını ödemesi gerektiğini söylemesi ceza mıdır? Neden? - Dürüst bir davranış cezalandırıldığında bile bir erdem olarak nitelendirilebilir mi? - Faydalı olmadığı, hatta cezalandırıldığı hâllerde bile dürüst davranır mıydınız? Neden? - Siz bu öğrencinin yerinde olsaydınız ne yapardınız? Neden? - Siz bu öğrencinin arkadaşlarının yerinde olsaydınız ne yapardınız? Neden? - Siz öğretmenin yerinde olsaydınız ne yapardınız? Neden? <p>Bu soruların ardından gerçekleştirilen tartışma sonucunda öğrencilerin yaptıkları dürüstlük tanımı/tanımları tahtaya yazılır. Başlangıçta yapılan tanımlama ile etkinlik sonunda yapılan tanımlama karşılaştırılır.</p>

Süreç 2. Değerlendirme	- Sarmusak (2011) tarafından geliştirilen “Dürüstlük Eğilim Ölçeği” ön test ve son test biçiminde etkinlik öncesi ve sonrasında öğrencilere uygulanarak sonuçları öğrencilerle paylaşılabilir. Oluşan değişim hakkında da öğrencilerle kısa bir tartışma gerçekleştirilerek öğrencilerde dürüstlüğü ilişkin tutumlarının durumlara göre değişiklik gösterebildiği, bunun da erdemlerin karşısındaki en büyük psikolojik engel olduğu anlatılarak farkındalık yaratılabilir.
---------------------------	---

ETKİNLİK IV.	Öz Denetim
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	1 ders saati
Beceri Alanı	Konuşma, okuma.
Kullanılan Yöntem-Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Doğrudan aktarım
Kazanımlar	T.8.3.13 T.8.3.14 T.8.2.3
Kazandırılması hedeflenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Bilişsel alan stratejisi – 12
İlişkili Değerler	Sabır, öz eleştiri
Materyaller	Öz denetim, kişinin kendisini kontrol edebilme yetisidir. Öz denetim kişinin kendi kararlarını kendi kendine almasını, bağımsız ve öz güvenli olmasını sağlar. Öz denetim zihnin ve bedenin gerçek sahibi olmak demektir. Yapılan araştırmalarda da öz denetimi güçlü çocukların ileride başarılı oldukları görülmüştür. Stanford Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmada bir grup çocuğa birer şeker verilmiştir. Araştırmacı çocuklara isterlerse hemen yiyebileceklerini veya bekleyip yemezlerse bir tane daha getireceğini ve ikisini birden yiyebileceklerini söylemiştir. Çocukların sadece üçte biri bekleyebilmiş ve ikinci şekeri almaya hak kazanmış. Araştırmacının bu kısmı, bekleyen çocukların öz denetim becerilerinin yüksek olduğunu gösteriyordu. Araştırmacının ikinci kısmında ise bu çocukların okul başarıları incelenmiş ve öz denetim becerileri yüksek olan çocukların okul başarılarının çok daha iyi olduğu saptanmıştır. Öz denetim çocuklara da öğretilebilir. Yukarıdaki çalışmalar ile birlikte çocuğunuzla beraber onun istediği hedefi oluşturmasına destek olabilir, spor ve sanatsal etkinlikler gibi sevdiği hobileri yapması için teşvik edebilir, bir evcil hayvanın sorumluluğunu çocuğa verebilir, beraber kitap okuma saatleri planlayabilirsiniz. Kaynak: https://www.hurriyet.com.tr/aile/yazarlar/banu-cecen/oz-denetimi-guclu-cocuklar-basarili-oluyor-374261
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin öz denetim değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. Beyin fırtınasında aşağıdaki sorular ya da öğretmenin uygun göreceği benzer sorular sorulabilir. • Sizce öz denetim nedir? • Kendinizi kontrol edebildiğinizi düşünüyor musunuz? Neden? • Kendinizi kontrol etmekte zorlandığınız anlar oldu mu? Arkadaşlarınızla paylaşınız. • Her koşulda kendini kontrol edebilen tanıdıklarınız var mı? Var ise haklarında bilgi veriniz. • Birinin öz kontrol – öz denetim sahibi olduğunu söyleyebilmek için sizce hangi özelliklere sahip olmalıdır?
Süreç 2. Uygulama	Öğrenciler okudukları metni kısaca özetleyerek tartışır. Öğretmen yönlendirici sorularla öz denetim kavramına dikkat çeker. Tartışmanın bitimiyle, öğretmen, “Sizce öz denetimimizi geliştirmek için neler yapabiliriz?” diyerek öz denetim yollarını öğrencilerin bulmalarını sağlamaya çalışabilir.

Süreç 2. Değerlendirme	Moilanen (2005) Öz Denetim Ölçeği uygulanabilir. Bu ölçek kullanılmadan önce ölçek geliştiriciden izin alınması gerekmektedir. Öğretmenler öğrencilerinin öz denetim düzeylerini kendilerinin değerlendirebileceği öz değerlendirme rubrikleri hazırlayabilirler. Bunun yanında, öz denetim becerisinin öğrenciler tarafından kendi kendilerine değerlendirilebileceği biçimde “Kendimi kontrol edebiliyor muyum?” konulu bir yaratıcı yazma çalışması gerçekleştirilerek öz değerlendirme teşvik edilebilir.
---------------------------	--

ETKİNLİK V.	Saygı
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	40 dakika
Beceri Alanı	Konuşma, okuma
Kullanılan Yöntem- Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Değer analizi
Kazanımlar	T.8.3.23 T.8.2.3
Kazandırılması hedeflenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Duyuşsal Strateji – 7 Bilişsel Strateji - 20 Bilişsel Strateji – 35
İlişkili Değerler	Empati
Materyaller	Kâğıt, kalem, yazı tahtası. Feridun Oral- Farklı ama Aynı
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin saygı değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. Beyin fırtınasında aşağıdaki sorular ya da öğretmenin uygun göreceği benzer sorular sorularak öğrenciler bu sorulara verilen cevaplar tahtaya yazılarak öğrenciler desteklenebilir. • - Sizce saygı nedir? • - Hangi davranışlar saygıya değerdir? Neden? • - Hangi insanlar saygıyı hak eder? Neden? • - En çok kime saygı duyuyorsunuz? Neden?
Süreç 2. Uygulama	<ul style="list-style-type: none"> - Feridun Oral'ın “Farklı ama Aynı” adlı kitabı hep birlikte okunur. - Daha önce “Sevgi” değerine ilişkin eleştirel düşünme etkinliğinde önerilen İçimdeki Müzik kitabı ile Farklı ama Aynı kitabı konu, içerik, ana fikir ve karakterler bakımından karşılaştırılır. - Öğrencilere engelli hakları ve engellilere saygı konusunda bilgi verilerek öğrencilerden engellilerle ilgili ulaştığı oldukları yeni farkındalıklar hakkında konuşmaları istenir.
Süreç 2. Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> - Öğrencilerin konuşma ve tartışma becerileri dereceli puanlama anahtarları ile değerlendirilebilir.

ETKİNLİK VI.	Sevgi
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	Okuma etkinliği okul dışında gerçekleştirilir. Konuşma için 1 veya 2 ders saati yeterlidir.
Beceri Alanı	Konuşma, okuma
Kullanılan Yöntem- Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Örtük yaklaşım
Kazanımlar	T.8.3.22 T.8.3.28 T.8.2.3
Kazandırılması hedeflenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Bilişsel alan stratejisi – 12 Duyuşsal alan stratejisi - 7
İlişkili Değerler	Empati, saygı, koşulsuz kabul, adalet.
Materyaller	Sharon M. Draper'ın "İçimdeki Müzik" adlı eseri
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin sevgi değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. Beyin fırtınasında aşağıdaki sorular ya da öğretmenin uygun göreceği benzer sorular sorulabilir. Sizce sevgi nedir? Birini ya da bir şeyi seviyor olmayı nasıl tarif edebiliriz? Açıklayınız. Sizce empati nedir? Açıklayınız. Sizce engelli nedir? Açıklayınız. Sizce engelli olmak yaşamı zorlaştırır mı? Neden? Sizce engelli olmayan bireylere ne ad verilir? Neden? Engelli yakınlarınız ya da tanıdıklarınız var mı? Varsa onlardan biraz bahseder misiniz? Yoksa bu konuyla ilgili araştırma yapınız. Sizce ülkemizdeki yaşam, engelli bireylere ne gibi kolaylıklar sağlamaktadır? Örneklerle açıklayınız.
Süreç 2. Uygulama	<p>Öğrenciler okudukları kitap hakkında sevgi kavramı çerçevesinde tartışırlar. Öğretmen, aşağıdaki soruları sorarak öğrencilerin kitabı tam olarak anlayıp anlamadıklarını ölçmek için kitabın karakteri, konusu, ana fikri, yardımcı fikirleri ile ilgili sorular yöneltebilir. Öğrencilere aşağıdaki gibi sorular sorularak öğrencilerdeki sevgi ve empati anlayışı geliştirilmeye çalışılabilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kitabı okurken hissettiklerinizi üç kelime ile ifade ediniz. Neden bu kelimeleri seçtiniz? Açıklayınız. Kitaptaki olayları yaşayan ana karakterin hissettiklerini üç kelime ile ifade ediniz. Neden bu kelimeleri seçtiniz? Açıklayınız. Kitaptaki hangi karakteri kendinize yakın hissettiniz? Neden? Kitapta geçen bir karakterin yerinde siz olsaydınız neyi değiştirmek isterdiniz? Gerekçesiyle açıklayınız. Kitapta sizi etkileyen bir durum ya da olay oldu mu? Açıklayınız. Bu kitabı okumuş olmak duygu ve düşünce dünyanızda neyi değiştirdi? Açıklayınız.
Süreç 2. Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Akın ve Eker (2012) tarafından geliştirilen Duyarlı Sevgi Ölçeği öğrencilere ön test son test biçiminde uygulanıp sonuçlar öğrencilerle paylaşılabilir.
ETKİNLİK VII.	Sorumluluk
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	40 dakika +
Beceri Alanı	Konuşma, okuma, yazma
Kullanılan Yöntem- Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.

Değer Geliştirme Yaklaşımı	Ahlakî Muhakeme Yaklaşımı																																				
Kazanımlar	T.8.4.3. Hikâye edici metin yazar T.8.4.5. Anlatımı desteklemek için grafik ve tablo kullanır.																																				
Kazandırılması hedeflenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Duyuşsal alan stratejisi – 7 Bilişsel alan stratejisi – 20, 27																																				
İlişkili Değerler	Öz eleştiri, empati.																																				
Materyaller	Kâğıt, kalem, yazı tahtası.																																				
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin sorumluluk değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. Beyin fırtınasında aşağıdaki sorular ya da öğretmenin uygun göreceği benzer sorular sorularak öğrenciler bu sorulara cevap verecek nitelikte birer günlük ya da anı metni kaleme alırlar. - Sizce sorumluluk nedir? - Günlük hayatta sorumluluklarınız nelerdir? - Annenizin sorumlulukları nelerdir? - Babanızın sorumlulukları nelerdir? - Sorumluluklarınız size nasıl hissettiriyor? Resmini çizerek ya da yazarak anlatınız. - Sorumluluk duygusu deyince aklınıza hangi renkler geliyor? Neden? - Sorumluluk duygusu deyince aklınıza neler geliyor? Neden? 																																				
Süreç 2. Uygulama	<p>Öğrenciler metinlerini sınıftaki arkadaşlarıyla paylaşmaya teşvik edilir. Daha sonra, her öğrenciden, kendi yazdıkları metinle ilgili aşağıdaki tabloyu doldurmaları istenir.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Benim Sorumluluklarım</th> <th>Annemin Sorumlulukları</th> <th>Babamın Sorumlulukları</th> <th>Toplam Sayı</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </tbody> </table> <p>Günlük hayatınızı paylaştığınız en yakınlarınız olan anneniz ve babanızı ya da birlikte yaşadığınız yetişkinleri düşünerek tabloyu doldurunuz. Evdeki sorumlulukların toplam sayısı kaçtır? Bu sorumlulukların kaç size, kaç annenize, kaç babanıza aittir? Tablonuzdaki bilgilerden yararlanarak açıklayınız.</p>	Benim Sorumluluklarım	Annemin Sorumlulukları	Babamın Sorumlulukları	Toplam Sayı																																
Benim Sorumluluklarım	Annemin Sorumlulukları	Babamın Sorumlulukları	Toplam Sayı																																		
Süreç 2. Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Özen ve Gülaçtı (2010) tarafından geliştirilen Sorumluluk Duygusu Ölçeği öğrencilere uygulanarak öğrencilerle paylaşılıp tartışılabilir. Ön test son test uygulaması yapılarak öğrencilerdeki sorumluluk değeri gelişimi ölçülebilir. 																																				

ETKİNLİK VIII.	Vatanseverlik Değeri
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	40 dakika
Beceri Alanı	Konuşma, okuma
Kullanılan Yöntem-Teknik	Örnek olay yöntemi, Sokratik tartışma.
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Ahlakî Muhakeme Yaklaşımı
Kazanımlar	T.8.3.25 T.8.3.32

Kazandırılması hedeflenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Duyuşsal alan stratejisi – 7 Bilişsel alan stratejisi – 20, 12, 35
İlişkili Değerler	Öz eleştiri.
Materyaller	Kâğıt, kalem, yazı tahtası.
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin vatanseverlik değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. Beyin fırtınasında aşağıdaki sorular ya da öğretmenin uygun göreceği benzer sorular sorularak öğrenciler konuşmaya teşvik edilir. • - Sizce vatanseverlik nedir? • - Etrafınızda vatansever olarak tanımlayabileceğiniz biri var mı? Varsa, hangi özellikleriyle bu kişiyi vatansever olarak adlandırıyorsunuz? Açıklayınız. • - Kendinizi vatansever olarak niteler misiniz? Neden? • - Vatansever davranışlar nelerdir? Neden? • - Siz hangi vatansever davranışlara sahipsiniz? Neden? • - Vatanseverlik deyince aklınıza neler geliyor? Neden?
Süreç 2. Uygulama	<p>https://cdn.istanbul.edu.tr/statics/toplumhekimligi.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2015/11/Geri-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm%C3%BCn-%C3%A7evre-ve-ekonomi-a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan-%C3%B6nemi-Yrd.Do%C3%A7.Dr.%C3%96znur-%C3%96ZDEN.pdf</p> <p>Ekte verilen bağlantıdaki sunum, öğretmen tarafından öğrencilere uygun şekilde sunulur. (Bu sunum toplum sağlığı için hazırlanmış, herkese açık biçimde paylaşılmış bir sunum olduğundan öğretmenlerin kullanmasında sakınca olmayacaktır.) Geri dönüşüm yapmanın ülke ekonomisine katkılarında bahsedilir. Öğrencilere “Sizce geri dönüşüm yapmak ile vatanseverlik arasında bir ilişki kurulabilir mi? Neden?” sorusu sorularak öğrencilere vatani sevmenin onu her bakımdan korumak olduğu ifade edilebilir.</p>
Süreç 2. Değerlendirme	- Öğrencilerin konuşma, eleştirel düşünme ve tartışma becerileri dereceli puanlama anahtarları ile değerlendirilebilir.

ETKİNLİK IX.	Yardımsverlik Değeri
Ders	Türkçe
Sınıf	8
Süre	Okulun imkânlarına göre belirlenebilir
Beceri Alanı	Konuşma, yazma
Kullanılan Yöntem-Teknik	Yaparak yaşayarak öğrenme İş birlikli öğrenme
Değer Geliştirme Yaklaşımı	Örtük yaklaşım
Kazanımlar	T.8.2.1 T.8.4.4 T.8.4.17
Kazandırılması hedeflenen eleştirel düşünme becerisi/becerileri	Bilişsel alan stratejisi – 12 Duyuşsal alan stratejisi - 7
İlişkili Değerler	Empati, saygı, koşulsuz kabul, adalet.
Materyaller	Afişler, yazılar, sunumlar, filmler ve geliştirilebilecek diğer öğrenme materyalleri
Süreç 1. Ön Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin fırtınası gerçekleştirilerek öğrencilerin yardımlaşma değeri hakkındaki ön bilgileri, tutumları ve düşünceleri ortaya serilir. • “Bu yılı Yardımlaşma ve Dayanışma Yılı ilan ediyoruz.

	<ul style="list-style-type: none">Her gün en az bir iyilik, yardım ya da dayanışma örneği gerçekleştirmeye çalışarak yardımlaşmayı, iyiliği, sevgiyi ve barışı yaymak için harekete geçiyoruz.” gibi sözlerle öğrenciler bir yıl boyunca her gün yardımlaşmaya, dayanışmaya yönlendirilir.
Süreç 2. Uygulama	<ul style="list-style-type: none">- Yardımlaşma ve Dayanışma Yılı afişleri hazırlama,- Yardımlaşma ve Dayanışma Yılı ilanları hazırlama,- Yardımlaşma ve Dayanışma Yılı Slogan Yarışması,- Yardımlaşma ve Dayanışma Yılı Kısa Film Yarışması- Yardımlaşma ve Dayanışma Yılı Şiir, Kompozisyon ve Resim Yarışması
Süreç 2. Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none">- Aktepe (2014) tarafından geliştirilen Yardımseverlik Tutum Ölçeği uygulanıp sonuçlar öğrencilerle tartışılabilir.